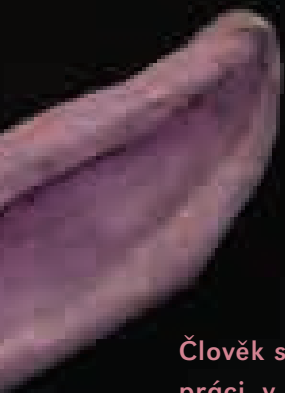

2. Účel maskování

Člověk se maskuje z různých důvodů. Především z důvodu ochrany při práci, v obraně proti nepříteli a při ochraně proti přírodním jevům. Masky nám tak pomáhá zvládnout nepříznivé vlivy reálného světa.

Na druhé straně se někdy snažíme z reality vytrhnout. Slouží nám k tomu zvláštní příležitosti, různé slavnosti a rituály, v jejichž rámci se maskujeme pro to, abychom se vzdálili každodennosti a okusili třeba i na okamžik život někoho jiného. Např. při karnevalových slavnostech se lidé záměrně oblékají a maskují tak, aby nebyli k poznání ani pro své blízké. Na benátském karnevalu slouží maskování často jako prostředek k proměně v člověka z jiných sociálních vrstev. Tam můžeme vystupovat třeba jako člověk vlivný a bohatý a při tom se nechat zesměšnit, nebo se můžeme vydávat za někoho chudšího, kdo je mnohem frivolnější než my. Tak nám maska díky své anonymitě umožní v bujarém veselí překračovat míru běžného civilního jednání a rychle se seznamovat s lidmi. Dovolí nám prožít situace a dobrodružství, která bychom jinak neprožili, a navíc nás chrání před postihem.

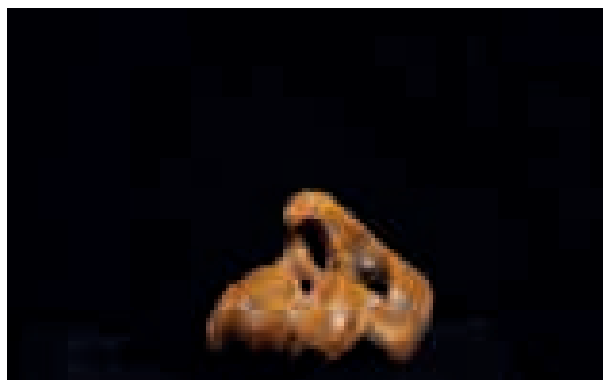
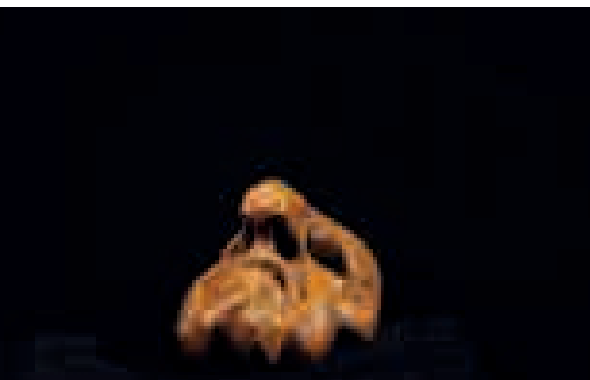
Maska odbourává konvence a přináší větší míru svobody.

Ochrana fyzická

Nejčastějším důvodem maskování bývá ochrana těla, zraku a dalších smyslů. Děje se tak hlavně při práci. Člověk vykonává bezpočet činností, které ho ohrožují na zdraví i na životě. Nutná je např. ochrana před velkým žářem v hutích a ve sklárnách, před nebezpečnými plyny a prachem v dolech, před vdechnutím virů a jiných mikroorganismů v medicíně a farmaceutickém průmyslu. Chráníme si také sluch v nadměrně hlučném prostředí: ve stavebnictví, v hutích a železárnách, v potravinářské výrobě a letecké dopravě.

Kromě dýchání, zraku a sluchu se musíme chránit před nebezpečím vnějšího poranění při práci s mechanickými stroji, zejména rotačními a řeznými. Většinou nám to umožňují tzv. *pracovní oděvy*, které chrání hlavu, trup, končetiny a klouby, prsty na nohou a rukou. Zpravidla zakrývají větší plochu než běžné oblečení a bývají vyztuženy a zpevněny. Pracovní boty bývají pevnější pro případ, že by nám spadlo na nohu břemeno. Rukavice proto, aby se nám neodřela kůže nebo na ní neulpěla barva, ale také mohou tlumit otřesy vibračních strojů. Existují nákoleníky pro pokrývače a dlaždiče a různé pokrývky hlavy, aby se nám vlasy nenamotaly do soustruhu nebo vrtačky. Patří sem také vojenské uniformy a výstroj určená k boji, i běžná ochrana zraku a kůže proti slunečnímu UV záření.

Tato *fyzická ochrana* může mít také inverzní charakter a může chránit produkty naší práce před námi. Ve farmácii nebo při vaření jídla je důležité, aby se do potravin a léků nedostaly vlasy a jiné nečistoty a aby nedocházelo k přenosu bakterií a virů.

Ochrana psychologická

Psychologická ochrana souvisí s vnitřním světem člověka a s kulturními tradicemi. Existence *lidské duše* se pojí s transcendentálním světem snů, představ, fantazie, mytologie a víry. Transcendentální svět s sebou nese minulost i budoucnost. Z budoucnosti mívá člověk strach, a proto se obrací do minulosti. Chce se před nebezpečím uchránit vhodným jednáním, zvoleným na základě vlastních zkušeností či zkušeností předků. I tomu můžeme říkat *psychologická ochrana*, v níž neužíváme hmotných zbraní, ale svou mysl, úsudek, fantazii a tvořivost.

Cílem *psychologické ochrany* je odehnání „zlého“: zlými duchy v magických obřadech počínaje a nepříteli v reálném boji konče. Dnes, ještě než vypukne ozbrojený konflikt, je protivník zastrašován formou nejružnějších informačních a dezinformačních kampaní. V minulosti se na bojových polích ozývaly válečné písně a chorály (tak tomu bylo u husitů a taková tradice stále přetrvává v maorském tanci Haka). V korejské válce Američané používali obrovské reproduktory a promlouvali k vojsku protivníka, aby rozložili jeho morálku. I to je taktika, kterou známe od zvířat: ze syčení koček a hadů, ze štěkání psů, kteří se cítí ohroženi a připravují se na souboj. Lidé ji obrazně nazývají „řinčení zbraní“.

Když už dojde k boji, je jednou z možností psychologické obrany *výstražné maskování*. Američtí indiáni se maskovali barevným líčením, aby v nepříteli vyvolali strach a děs. Tento účinek mohlo mít maskování už na dálku a nepřítel se mohl dát na útěk. Pokud to neudělal, účín masky postupně narůstal, až v těsném kontaktu došel největší síly, kterou mohl bojovník ještě umocnit mimikou a hlasem. I některé masky, které měly sloužit k mechanické ochraně, např. helmy středověkých rytířů, měly přísné, majestátnost či hrůzu budící tvary. Dnes se tento princip hojně využívá ve sportu. Např. hokej je obrazem nebezpečného boje, války podle přesných pravidel. Hokejoví brankáři si své ochranné přilby zdobí motivy dravců, šelem a ohně s výraznými a výstražnými barvami.

I v rámci psychologické ochrany můžeme mít za hraniční případ maskování *mimikry*, jejichž moment „zmizení“ můžeme vnímat jako magický prvek. Takovým příkladem je splynutí s davem pomocí stejnokroje nebo typického oblečení. Např. fotbaloví fanoušci fandí svému klubu v jeho barvách. Když je jich na tribunách a v okolí stadionu velké množství, jejich protivníci, ale i pořádková policie, hůř vyhledají konkrétního jedince. Princip *výstražného mimikry* zase používají některé sociální nebo

kulturně spjaté skupiny. Např. punkeři, metalisti a členové motorkářských gangů si na oblečení připevňují kovové cvočky, hroty, řetězy a další doplňky a obouvají si těžké okované boty, aby ukázali, že mohou být nebezpeční.

Mimikry jsou způsob maskování, který jsme převzali od zvířat. Ve svých principech kombinuje vnější fyzické a vnitřní metafyzické maskování.

Mytická bytost

Člověk odedávna masky využíval ke své ochraně. Chtěl skrze ně komunikovat s transcendentálním světem. Šaman, kouzelník, vybraný člen společenství si na sebe vzal podobu domnělé božské nebo zvířecí postavy a inscenoval důležitá přání a prosby, nejčastěji tancem. V těchto rituálech „promlouval“ k přírodním dějům, reprezentovaným mytickými postavami bohů, duchů a démonů.

Mytickou bytostí myslíme bytost, která reálně neexistuje. Zpravidla personifikuje přírodní děj, chod času, vesmír, hmotu a její podstatu, nekonečno a další nevysvětlitelné jevy, které člověka přesahují a vyvolávají v něm bázeň a strach. Skrze mytickou bytost je ale schopen je překonávat.

V jednotlivých kulturách se paleta mytických bytostí proměňuje. Např. egyptská bohyně Isis je dárkyní života a její manžel bůh Osiris vládcem podsvětí. Řecká

mytologie uctívala např. boha moří Poseidóna, Hádes vládl podsvětí, Démétér byla bohyně plodnosti, země a rolnictví. Slované vyznávali Peruna jako hromovládcе, slunečního boha Dažboga a Mokoš jako bohyni země, vláhy a úrody.

Židovské náboženství a všechna křesťanská vyznání uznávají existenci jednoho živého Boha stvořitele. Toho původně nebylo možné zobrazit, pouze lidi a zvířata. (Např. v arabské kultuře ale není povoleno ani to a pravověrní muslimové mohou výtvárně zpracovávat jen ornamenty a motivy rostlin.) V moderní společnosti se tedy maska k duchovním účelům ani v sakrálním umění neužívá. Zůstává ale v lidové kultuře, v pohanských a lidových rituálech a v divadelních formách.

Používání masek v divadle má kořeny v primitivním umění. Mytickou bytostí myslíme bytost, která není člověkem, ale jako člověk se chová.

Zvíře

Zvíře je sice reálná bytost, ale naše komunikace s ním je omezena na případy, je-li to zvíře přátelské a ochočené. Je-li divoké, bývá velmi plaché. Řeči zvířat člověk nerozumí. Nemáme společný jazyk, kterým bychom byli schopni komunikovat. Dorozumíváme se jen mimoslovními prostředky. Tím, že sledujeme chování zvířat a jejich pohled. Zvířata však našim slovům mohou rozumět. Nejlepším příkladem je vycvičený pes, který přesně reaguje na pokyny člověka. Lidé se od pradávna snažili se zvířaty komunikovat, a tak se zvířata dostala do mnoha bájí, pověstí a pohádek, kde s námi mluví a personifikují naše vlastnosti.

Vztah zvířete a člověka tkví v tom, že člověk je lovec a zvíře kořist. Díky zvířatům člověk žije. A proto je jim vděčný a odjakživa je drží v úctě. Když lidé používali masky zvířat před lovem, bylo to proto, aby si usmířili jejich duchy. I v evropské kultuře stále existují obřady s lovem spojené a myslivci je vykonávají před lovem i po něm.

Používání zvířecí masky se u nás zachovalo při masopustu, kde už nejde o lov zvířat, ale o oslavu zvířat domácích. Snad všechna mívala při těchto slavnostech svou masku (možná kromě kočky). Prase a klobásky jsou dodnes symbolem masopustu, ale známe i masky slepice, kozy, krávy, koně a medvěda.